

מהו 'עונג שבת'?

"שבת בבוקר יום יפה"

מבוא

"... ואותו היום הזה יום השביעי בשבת
וכל בדי אילנות מתעצמים בתשוקה לגבה
ואז ידעתי חמדה שלא היתה כמוה."
דליה רביקוביץ'

בדיון שמופיע במדרש ביחס למטרות ולאופי השבת, אומר אחד החכמים: "לא ניתנה השבת אלא לתענוג"
מדרש פסיקתא רבתי, פרשה כ"ג) – מהו אותו "תענוג"?

במסגרת מערך השיעורים נקדיש תשומת לב להיכרות עם רעיון 'עונג שבת' כאמצעי ללמוד על ייחודה של השבת. נראה שישנם כאלה שיתרכזו במטעמים מיוחדים, בלבוש חגיגי או במנוחה ושינה ארוכה, ויש אחרים שידגישו טיול משפחתי, מפגש חברים, קריאה בעיתון, לימוד תורה או הגות ויציאה למוזיאון. בכולם נמצא 'עונג' מיוחד ליום השבת, שאיננו מודגש באותה מידה ביתר ימות השבוע. מתוך הלימוד נגלה שאחד המאפיינים המשמעותיים ביותר הוא בעצם הבחירה להקדיש תשומת לב מיוחדת לעצמנו ולסובבים/ות אותנו, דווקא ביום השבת.

מטרות המערך

- 1 היכרות עם המושג 'עונג שבת' על התפתחותו וביטוייו השונים
- 2 העמקת החיבור הרגשי אל חווית השבת האישית, המשפחתית ו/או הקהילתית
- 3 פיתוח חשיבה ביקורתית בעקבות לימוד מגוון מקורות
- 4 היכרות עם פעילות של יוצרים/ות ואנשי רוח בתרבות הישראלית
- 5 "מהלכה למעשה" – התנסות בלימוד שמניע או מוביל לפעולה בבית או בכיתה

ציוד דרוש

- כלי כתיבה
- נספחים מודפסים (לפי הצורך)
- אמצעי הקרנה ושמע

מהלך השיעורים

א. פעילות פתיחה – משחק

שאלות לדיון

1 ננחה את התלמידים לעצום עיניים ולדמיין איך הם היו מתארים/ות את השבת בעזרת שימוש בחמשת החושים (אפשר לכתוב את התחלת המשפטים על הלוח ולבקש להעתיק ולהשלים במחברת):

- 1 ? אם השבת הייתה צבע או צבעים - איך תתארו אותה? (צבעים חמים או קרים? שחור או לבן? בהירה או כהה?)
- 2 ? אם לשבת היה טעם או טעמים, מה הם היו? איזה מאכלים היא מזכירה לכם/ן?
- 3 ? אם לשבת היה ריח, מה הוא היה?
- 4 ? אם השבת הייתה צליל - איך היא הייתה נשמעת? באילו טונים?
- 5 ? אם היה אפשר 'לגעת' בשבת, מה היינו מרגישים/ות? איזו טמפרטורה הייתה לה? (רכה כמו כרית? מתפזרת כמו חול? זורמת כמו מים? חמה או קרירה?)

2 לאחר הכתיבה האישית, נאפשר לתלמידים לשתף את התיאורים לפי ההתייחסות לחוויה החושית כפי שמופיעה בסעיפים. ניתן לרכז את התשובות על אחד מלוחות הכיתה.

- 1 ? לסיכום, נשאל: מה זה 'עונג'? למה מתכוונים כשאומרים שמהו גורם לנו עונג? נסביר שמדובר על הנאה עמוקה, שאפשר להרגיש כשחווים משהו נעים, כמו מפגש עם אנשים אהובים, אכילה של מאכל טעים שמאוד אוהבים, או בזמן טיול או חוויה מאוד מהנה.

3 נספר שבספר ישעיהו (נ"ח, יג) כתוב: "וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג". זו מעין הכרזה שעונג הוא שם נרדף לשבת או שזו דרישה שהחוויה של השבת תהיה עונג נעים ומהנה. מתוך הפסוק התפתח גם המושג 'עונג שבת', שמדבר על מצווה לאכול ולשתות מזון ומשקאות משובחים בסעודת השבת, להתרחץ ולהתלבש בבגדים יפים, לקשט את השולחן במפה לבנה, פרחים וכלים נאים, ועוד.

- 1 ? נשאל: אילו מרכיבים וחלקים של השבת גורמים לכם/ן הנאה רבה? דברים שאתם/ן אוהבים/ות במיוחד? באילו אופנים שבת יכולה להיות מענגת עבורכם/ן?

4 לסיכום, נאמר שבמסגרת מערך השיעורים נעמיק בשאלות אלו, וגם נבחן את מה שיש לשבת הישראלית, על אופייה המיוחד, להציע לנו בהקשר ל'עונג שבת' שלנו. נחשוב על שגרת היום הקיימת מול זו הרצויה לנו, על האנשים שנבחר לבלות במחיצתם/ן את השבת, על הדרכים והמעשים שבעזרתם אנחנו מייחדים את השבת שלנו, בין מה שקיים לנו כיום ובין מה שנכיר ונרצה לאמץ אל חיקנו להמשך באופן כזה או אחר.

ב. 'טיול שבת' בין ארבע תחנות

1 פתיחה: נבקש מהתלמידים לכתוב במחברת בקצרה: כיצד נראית 'שבת בבוקר' אצלי בבית? (ניתן לכתוב על הלוח: בשבת בבוקר...)

2 נחלק לתלמידים את מילות השיר ['שבת בבוקר'](#) שכתבה תרצה אתר (נספח א1), ונאזין לשיר.

3 נשאל:

סמנו את שתי המילים שחוזרות הכי הרבה פעמים בשיר. מה הן? מדוע דווקא הן חוזרות לדעתכם?
 מה מאפיין את החוויה של יום השבת לפי השיר? מה הופך אותו ל"יום יפה"?
 עם אילו תיאורים וחוויות מהשיר אתם/ן יכולים להזדהות? סמנו.
 איך 'שבת בבוקר' נראית אצלכם/ן בבית? חזרו לתיאור שרשמתם/ן במחברת לפני ההאזנה לשיר, והוסיפו לתשובתכם/ן את המילים החוזרות מהשיר כדי לתאר מה מאפיין את שגרת בוקר שבת שלכם/ן.

שאלות לדיון

4 לאחר הדיון, נקרא התייחסות שכתב אורי אורבך, חבר כנסת, עיתונאי וסופר ישראלי, לשיר (נספח א2).

למידה בחברותא

5 נבקש מהתלמידים להתחלק לזוגות ולערוך רשימה של מאפיינים דתיים ומאפיינים חילוניים של השבת, בעקבות דבריו של אורבך. לאחר השלמת הרשימה נבקש שיסמנו את נקודות הדמיון ויכתבו מהם הרכיבים **המשותפים** לשתי השבתות.

6 במליאה, נשאל:

לפי אורבך, מה יכול הילד הדתי ללמוד על השבת של הילד החילוני מתוך השיר?
 במה דומה השבת של הילד/ה החילוני/ת לשבת של הילד/ה הדתי/ה? מה מחבר ביניהם?
 למה לדעתכם/ן אורבך כותב שהשיר 'שבת בבוקר' יפה אבל גם "צובט" לו בלב? מדוע לדעתו בשבת הדתיים והחילוניים הם כמו שני עמים? הסבירו מה הופך אותנו לעם אחד?

שאלות לדיון

1 תרגיל פתיחה

נצא החוצה או נפנה את חזית הכיתה משולחנות ונסמן על שני הקירות הקיצוניים בכיתה (אם יצאנו החוצה, נגדיר קצוות גזרה אחרים) שני שלטים:

- מסכים/ה מאוד!
- ממש לא מסכים/ה!

נסביר לתלמידים שנקרא מספר היגדים ביחס לשבת, ושהם/ן יידרשו להתמקם על 'ציר' דמיוני ביחס למידת הסכמתם/ן עם ההיגדים הבאים:

- אני ממש אוהב/ת את ימי שבת!
- בשבתות תמיד משעמם לי, אני מעדיף/ה לפגוש את כל החברים/ות כרגיל.
- בשבת יש בבית אווירה רגועה ונינוחה יותר מבכל ימות השבוע.
- ביום שבת יש להורים הרבה יותר פנאי והם יכולים להקדיש לי יותר זמן.
- חלק מהעניין בשבת זה להשלים שעות שינה ולקום כמה שיותר מאוחר.
- הכי כיף לקום בשבת ממש מוקדם כדי להרוויח כמה שיותר זמן של חופש.

2 נחלק לתלמידים את דף המקורות (נספח ב1) ונקרא יחד את הסיפור 'כשאני ער אני מלך!'.

לאחר הקריאה, נשאל:

- למה התכוון המלך מהמשל כשאמר "כשאני ער – אני מלך"?
- האם לפי רבי דוד פורקיס כדאי לישון בשבת עד שעה מאוחרת? איך אנחנו צריכים/ות להתייחס לזמן שלנו בשבת לדעתו?
- מה זה אומר להרגיש בן או בת מלך לדעתכם/ן? מה יש בשבת (יותר מבשאר ימות השבוע) שיכול להפוך אותנו לבני ובנות מלכים?

שאלות לדיון

למידה בחברותא

3 נחלק את התלמידים לחברות. נבקש שיקראו את השיר 'שבת ארוכה' של נורית יובל (נספח ב2) ויענו על השאלות שלאחריו.

4 נזמין את התלמידים לשתף בתובנות (ובאיוורים – אם איירו) מתוך הלימוד בחברותא, ונסכם: אנחנו רגילים לזהות מנוחה עם שינה, ובהחלט אפשר לנצל חלק מהזמן בשבת כדי להשלים שעות שינה ולהתעורר ביקצה טבעית. לצד זאת, בשבת יש גם הזדמנות לייצר מנוחה מסוג אחר – פנאי. בשבת בדרך כלל נוצרת לבני ולבנות המשפחה פניות לשהות ביחד זמן ממושך יותר, לטייל, לשחק יחד במשחקי שולחן או לבקר חברים/ות ובני/ות משפחה נוספים. הפניות והמנוחה הן חלק מביטוי עונג שבת.

1 פתיחה: נקרא את האגדה התלמודית 'כיצד מתענגים בשבת?' (נספח ג - מקור 1).

לאחר הקריאה, נשאל:

- 2 מה משותף לכל תשובות החכמים לשאלה 'כיצד מענגים את השבת'? איזה חוש הכי בולט בתשובותיהם?
- 3 אילו מאכלי שבת או ארוחות שבת מיוחדים יש אצלכם/ בבית? האם יש זמן מסוים או התכנסות מיוחדת כדי לאכול אותם? מה תפקידכם/ בארוחה?

שאלות

2 נקרא אחד מן המקורות הבאים או את שניהם: 'שבת אצל עדות המזרח בירושלים העתיקה' / י"ב חגי,

'סודו של העם היהודי' / טומי לפיד (נספח ג - מקורות 2-3). לאחר הקריאה, נשאל:

- 3 אילו דוגמאות לבילויים משותפים בשבת מצאתם/ במקור/ות שקראתם/ן?
- 3 שאלה על מקור 2: מדוע שעת פתיחת סיר החמין הייתה "גורלית" כל-כך?
- 3 שאלה על מקור 3: מהו "סודו של העם היהודי" לפי טומי לפיד?

שאלות

דגש למורה: הסעיף הבא (על ביאליק) מתאים יותר לכיתה ד ומעלה, ויכול לעמוד גם כמהלך בפני עצמו.

3 נשאל: מי מכיר/ה את חיים נחמן ביאליק? מה תוכלו לספר עליו?

נדגיש את החשיבות הרבה שראה ביאליק בחיזוק אופייה של השבת, ואת הפעילות הרחבה שלו בתחום זה. בשנת 1926, כאשר היה כבר משורר מוכר, יזם ביאליק הקמת מוסד תרבותי שנקרא 'עונג שבת'. במסגרת פעילותו נערכו הרצאות, כינוסי תרבות ואקטואליה במהלך השבת. עם השנים הפך מוסד זה לשם דבר בתרבות הישראלית המתחדשת.

למידה בחברותא

4 נחלק את התלמידים לחברות ונפנה אותם/ן לעמוד השני של (מקור 4 סעיפים א-ג).

נציין: הקטע הראשון שתקראו (מקור 4א) הוא חלק מתוך מכתב שכתב ביאליק לחברי ולחברות קיבוץ גבע בשנת 1933. מהמכתב עולה שבקיבוץ לא מציינים את השבת מאז הקמתו בשנת 1921. לפי הקטע שאחריו (4ב) ניתן לראות שאותו מכתב השפיע על חברי הקיבוץ באופן עמוק.

5 ננחה את התלמידים להמשיך וללמוד יחד (בחברות) את הסיפורים 'כיצד התחלנו בקבלת-שבת בגבע' ו'ביאליק עושה שבת' בדגניה' (4ב-ג), בעזרת השאלות בדף.

6 במליאה, נסכם: השפעתו הרבה של ביאליק על התרבות של הקיבוצים הוותיקים ניכרת. בחברה הקיבוצית, שערכי התרבות היו מרכזיים בה, הייתה משמעות עמוקה לדברי ביאליק ביחס לאופן שבו ראוי לציין את השבת ואת החגים. לראייה, קבלות השבת בקיבוץ גבע החלו את דרכן באותה שנה בה הזדעזע ביאליק מכך שלא ציינו את השבת, והפכו למסורת תרבותית ארוכת שנים בקיבוץ.

- 3 נשאל: בקיבוצים רבים הייתה מסורת מפותחת של אירועי תרבות בשבת ובחגים לאורך כל השנה. מה ההבדל לדעתכם/ן בין שירה בציבור בסיום יום עבודה, לבין שירה משותפת בקבלת השבת?
- 3 ביאליק היה דמות משמעותית בעיצוב השבת בישראל. איזו דמות מייצגת את השבת בשבילכם/ן? מדוע?

שאלות

מבט לשבת

יוחנן סימון (1905-1975)

צייר ישראלי, יליד גרמניה. עלה לארץ בשנת 1936 והצטרף לקיבוץ גן-שמואל, שם חי ויצר כעשרים שנה, במקביל לעבודת הכפיים בקיבוץ. לאחר מסע משמעותי בדרום אמריקה חי ופעל בתל-אביב ובהרצליה. סימון היה צייר פורה ומוערך, פעיל בהקמת מוסדות אומנות ותרבות בארץ. בין היתר, היה ממקימי המכון לאומנות בסמינר "אורנים" שבקרית טבעון. יצירותיו מתאפיינות בצבעוניות עזה ובסגנון ריאליזם-חברתי (סוציאליסטי), כפי שניכר באופן עיצוב הדמויות ובשימוש הרב בצבע האדום, סמל לתנועת 'השומר הצעיר' ומעמד הפועלים. במרבית עבודותיו הופיעו דימויים מתוך חיי הקיבוץ והמדינה.

1 נספר לתלמידים על הצייר יוחנן סימון. ניתן להתחיל בהקרנת התמונות (נספח ד - תמונות 1-3) על הלוח להתרשמות ראשונית. נשאל:

- 2 אילו פרטים חוזרים ביצירות של סימון? אילו פרטים אפשר ללמוד על הצייר ועל סביבת מגוריו מתוך מבט מהיר בציוריו?
- 3 בתרגיל הפתיחה שאלנו על צבעי השבת. האם ציוריו של סימון הן בצבעי שבת לדעתכם/ן?

שאלות לדיון

למידה בחברותא

2 נחלק את התלמידים לחברות ונקיים 'מדרש תמונה': נבקש לזהות בעזרת השאלות המצורפות בדף (נספח ד), כיצד נראתה השבת בעיני הציירים שנכיר.

3 במליאה, נבקש מנציגי/ות החברות לספר מה למדו מתוך העיון בציורים, ולסיכום נשאל:

- 1 כיצד התאפיינה הפעילות בשעות הפנאי? (מי מבלה עם מי? מה עושים יחד?)
- 2 אילו ביטויים של מנוחה ניתן למצוא בציורים?
- 3 איך אפשר לדעת שמדובר על שבת בקיבוץ לפי הציורים?

שאלות

4 נסכם: מתוך ההתבוננות בציורים למדנו שהשבת הקיבוצית התאפיינה בחיי פנאי שהיו ברובם בחוץ, בטבע ובמרחב המשותף - ישיבה על הדשא, יציאה לטיול בשדות, רחצה בבריכה או במעיין. זמן של בילוי משותף, משפחתי וחברתי. בשולי היצירות, ניתן לראות גם ביטויים לעבודה, בעיקר בחקלאות ובמשק החי, בהם נדרש לטפל באופן יומיומי (כולל בשבת).

ג. דיון מסכם

למדנו על המושג העתיק 'עונג שבת', ועל ביטוייו השונים כזמן שפנוי לבילוי משפחתי וחברתי, כמו: יציאה לטבע, הקדשת זמן ללימוד ולצריכת תרבות, או אכילה משותפת של מאכלים טעימים (שהרבה פעמים דורשים זמן בישול ארוך ולכן מיוחדים לשבת).

מתוך המבט הרחב, חיפשנו לתאר את 'עונג שבת' האישי והמשפחתי של כל אחד ואחת. נציע לתלמידים לצאת אל השבתות הבאות עם שאלות למחשבה:

- על אילו פעילויות או מנהגים שגורמים לי 'עונג' בשבת ארצה לשמור?
- האם יש דברים שעדיין לא ניסיתי, ויכולים להפוך את השבת שלי ל'מענגת' יותר?

ד. מהלכה למעשה - הכנת משחק 'סולמות וחבלים' משפחתי

חלק מ'עונג שבת' אצל משפחות רבות, כולל בילוי משותף במשחקי שולחן משפחתיים.

היעזרו בלוח המשחק המצורף (**נספח ה**) והכינו משחק 'עונג שבת' משפחתי עם קלפים מותאמים למשפחה שלכם. מומלץ לערוך תכנון מוקדם וליצור לעצמכם/רשימת טיוטה, וכן לערוך רשימת רעיונות משותפים על הלוח. כדאי להיעזר ברעיונות ובסיפורים שנלמדו בשיעורים. בהמשך, כדאי להיעזר גם בבני ובנות המשפחה.

משימה

הכינו את הקלפים לפי שני הנושאים הבאים:

- קלפי 'סולמות עונג-שבת' יספרו על כל מה שגורם לכם/עונג ושמחה בשבת. בעקבותיהם נטפס ונתקדם בלוח המשחק.
- **!** דוגמאות לשאלות מנחות לכתובת הקלפים: אכלתם/אוכל טעים במיוחד? סבתא הגיעה לביקור? יצאתם/לטיול בטבע? ישנתם/עד מאוחר? נסעתם/לסרט?
- קלפי 'חבלים' יספרו על כל מה שעלול לפגוע בחוויית השבת. בעקבותיהם נחליק ונרד מטה בלוח המשחק.
- **!** דוגמאות לשאלות מנחות לכתובת הקלפים: ההורים מקבלים טלפון מהעבודה? נשארו שיעורי בית לשבת? החברים/ות הבריזו מהטיול המשותף? הג'חנון נשרף בתנור? שבת יוצאת מוקדם בגלל שעון חורף?

« דגשים למורה

- לוודא מראש שכולם/מכירים כיצד נראה לוח המשחק ומהם כללי המשחק (מופיעים לצד לוח המשחק, **נספח ה**).
- מומלץ להקדיש זמן שיספיק להכנת מרבית הפעילות בכיתה (בדגש על תכנון ראשוני של תוכן הקלפים בטבלה).
- את לוחות המשחק כדאי להדפיס בגודל A3, ולהנחות את התלמידים (בבית) להדביק את הלוח על משטח קשיח, לצבוע ולקשט כך שהלוח יאפיין את השבת המשפחתי.
- לא לשכוח להביא או להנחות את התלמידים להכין גם קוביית וכלי משחק מחומרים ופריטים סמליים שמצויים בבית, כגון פקקים, כפתורים ודמויות משחק קטנות. (כלי המשחק יכולים לייצג את בני ובנות המשפחה).

לאחר הכנת המשחקים, הזמינו את התלמידים להביאם לכיתה לשעת משחק משותפת, דרכה יכירו חוויות השבת בבית של כל אחד ואחת.

1 שבת בבוקר | מילים: תרצה אתר, לחן: יוני רכטר

שבת בבוקר! יום יפה,
אמא שותה המון קפה,
אבא קורא המון עיתון (המון עיתון)
ולי יקנו המון בלון.

אפשר ללכת לירקון, לשוט שם בסירה,
או לטייל עד סוף הרחוב ולשוב בחזרה,
אפשר לקטוף פרחים, כאלה שלא אסור,
ואפשר ללכת עד הגן ולראות שהוא סגור.

2 השיר הקטן הזה | אורי אורבך

פזמון הילדים היפה הזה, צובט הלב, מתנגן ברקע... זהו שיר ילדים חילוני אולטימטיבי [שמייצג הכי טוב את החוויה החילונית בשבת].

איזה ילד דתי יכול לשוט בסירה בשבת?... ומי בשבת בבוקר קורא עיתון ושותה המון קפה? הלוא בית הכנסת מחכה... לקנות בלון? המון, אבל לא בשבת!

[...] ופתאום בא השיר הזה ומגלה לנו, הדתיים... [ש]יש שבת חילונית.

[...] סדר השבת של הילד הדתי שונה לחלוטין. הוא מתחיל כבר בהכנות של יום השישי לקראת שבת. סידור הבית וההתקלחויות של טרם הדלקת הנרות, הליכה עם אבא לבית הכנסת, התפילה וניגוניה המיוחדים. אחר כך הקידוש וסעודת השבת, הַלְאֹוֹת [העייפות] השבתית המתוקה... נציין שגם האבא הדתי קורא המון עיתון והאימא שותה המון קפה, או להפך.

[...] והנה בא השיר הקטן הזה ומספר לילד הדתי שגם לילד החילוני יש שבת. שבת שבה נוסעים לירקון ושטים בסירה וקוטפים פרחים וקונים בלון... ובכל זאת, אף שזו אינה שבת לפי ההלכה [החוקים הדתיים], עולים מכל שורה ניחוחות של רוגע...

אומרים שאנחנו, החילונים והדתיים, עם אחד. אבל בשבת אנחנו ממש שני עמים. שני עמים – שבת אחת.

(מתוך: אורי אורבך, היום השביעי, עורכים מיריק גרזי ובארי צימרמן, ידיעות אחרונות, תל אביב 2001)

1 כשאני ער אני מלך! | עיבוד לסיפור מאת רבי פנחס מקוריץ

רבי ישראל בן אליעזר שכונה בקצרה הבעש"ט (הבעל שם טוב), חי במזרח אירופה במאה ה-18. נודע כאבי תנועת החסידות.

מספרים על רבי דוד פורקיס, שהיה מחסידי הבעל שם טוב, שכשאלו אותו לגבי המנהג להרבות בשינה ביום השבת, כביטוי לאחת מתענוגות השבת, הוא התפלא מאוד:

"שינה? בשבת תענוג?! איך ייתכן שאתה ישן ומפסיד את תענוג השבת?" הוא הוסיף וסיפר משל חסידי:

מעשה במלך אחד שהיה אדם חסר בקיאות והשכלה אך בכל זאת הפך להיות מלך מיום שהפך אותו אדם למלך, הוא השתדל לישון כמה שפחות, ולכן היה קם מוקדם מאוד בכל בוקר, והולך לישון בשעות לילה מאוחרות. עוזרי המלך שדאגו לו שאלו אותו: מדוע אתה מונע מעצמך שינה באופן קיצוני כל כך? תשובתו של המלך הייתה: "כשאני ער – אני מלך! כשאני ישן – אין לי את התענוג של המלכות, אז אני רוצה להיות ער כמה שיותר." הרב הסביר: כך עם ישראל – בשבת הם כבני ובנות מלכים מלאי עונג, ולכן זה יהיה בזבוז זמן שיבלו את השבת, שהיא זמן המלוכה, בשינה.

(עיבוד צוות 'מכון שיטים' לסיפור מהספר אמרי פנחס, עמ' 307 בספר השבת, בעריכת קפלון)

2 שבת ארוכה | נורית יובל

כל יום אני קם לי לאט
חוץ מאשר בשבת.
בבוקר שבת זה בטוח:
לא מזדרזים
ולא מתרגזים
ההורים לא רצים למשרד,
המכולת של פליקס סגורה
וגם גן-הילדים לא פתוח
אז אין עצבנות וויכוח!
לכן אני קם
דווקא מוקדם
שיהיה לי הרבה זמן לנוח!

- מה הילד מהשיר היה אומר למלך מהסיפור? (מוזמנים/ות לאייר קומיקס קצר המתאר את המפגש ביניהם) ?
- מהם ה"תענוגות" המיוחדים של הילד מהשיר ביום השבת? ?
- הילד אומר שבשבת "אני קם / דווקא מוקדם / שיהיה לי הרבה זמן לנוח!". ?
- אילו דברים שאתם/ן עושים/ות בשבת (חוץ משינה), גורמים להרגשת מנוחה? ?

שאלות לדיון

מהו 'עונג שבת'?

1 כיצד מתענגים בשבת? | עיבוד לאגדה תלמודית

רב יהודה שמע מרבו ש"כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו", הוסיף ושאל: "עונג זה איני יודע מהו" [מה משמעותו]? כשהנביא ישעיה אומר "וקראת לשבת עונג" (נ"ח, יג), מובן שהפונה לעונג שבת, אך השאלה היא: במה אדם מתענג ומענג את השבת?

חכם אחד אמר: בתבטיל של סלק ודגים גדולים וראשי שום. וחכם אחר אמר: אפילו בדבר מועט, אם לכבוד שבת עשאו – הרי זה נחשב 'עונג'. מהו דבר מועט זה? אמר רב פפא: דגים קטנים מטגנים.

(עיבוד צוות מכון שיטים לאגדה מתוך התלמוד הבבלי, מסכת שבת, ק"ח ב)

2 שבת אצל עדות המזרח בירושלים העתיקה | י"ב חגי

... שעת הסרת המכסה "מהחמין" הייתה שעה גורלית. חכינו למוצא פיה של אמא מהמטבח. "כומו סליו אל חמין?" [כיצד יצא החמין?] זו הייתה השאלה שנשאלה על ידי כולנו גדולים וקטנים כאחד. וכשאמא הייתה אומרת כי החמין הצליח הרי ידענו שאותה שבת הייתה שבת של מנוחה "השקט ונבטח"... ואם עלה החמין יפה [הצליח] הרי בקשנו לאכול ממנו גם במוצאי שבת וביום המחרת...

לאחר החמין ישבו אמותינו בעונת החורף על הגגות כדי להתחמם בשמש... ואנחנו הקטנים הלכנו... לכפר השילוח, כדי להשתעשע במימיו [של המעיין] על ידי זריקת תפוחי זהב אל תוך מי השילוח...

(מתוך מאמר שפורסם במחניים פ"ו תשכ"ד וגם באתר דעת ובספר השבת עמ' 312)

מדוע שעת פתיחת סיר החמין הייתה "גורלית" כל-כך?

3 סודו של העם היהודי | טומי לפיד

בשבת בשר בערב, המשפחה המורחבת נפגשת לארוחה הגדולה. אשתי שולמית מבשלת אוכל הונגרי מצוין... הכינוס המשפחתי סביב השולחן הוא בעיני שיאה של השבת. יש אנשים שעבורם השבת היא טיול ספורט, אבל אצלי זה עניין של יחסי אנוש עם המשפחה. אני מאמין שהמוסד החשוב ביותר בחייה של משפחה גדולה הוא הארוחה המשותפת בסוף השבוע. הארוחה הזו היא סודו של העם היהודי, שרק מעטים השכילו לחקות.

(מתוך ראיון לשרי מקובר בליקוב לאתר nrg, 2007)

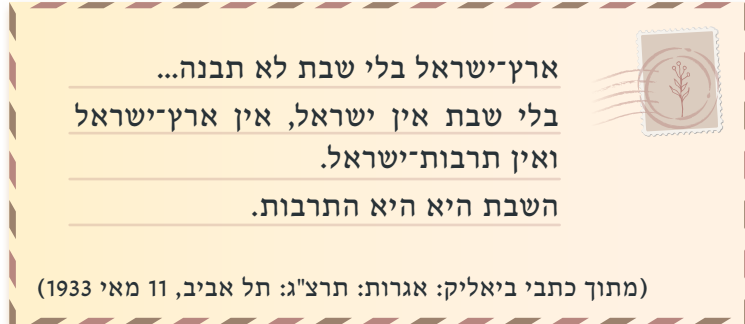
מהו "סודו של העם היהודי" לפי טומי לפיד?

4 ביאליק "עושה שבת" בדגניה ובגבע

א. שבת, תרבות וארץ ישראל | חיים נחמן ביאליק באגרת לקיבוץ גבע

שאלות

- מדוע השבת חשובה לפי ביאליק? ?
- איך יודעים בישראל שהשבת הגיעה? ?
- למה לדעתכם/ השבת חשובה לנו כבני אדם וכעם? בשביל מה אנחנו צריכים אותה? ?

ב. כיצד התחלנו בקבלת-שבת בגבע - בעקבות מכתבו של ביאליק | יצחק בן-יוסף 1933-4

הגעתי לגבע כמורה בבית-הספר המקומי. עם ראשית בואי חשתי בחסרונה של פעולת תרבות [התכנסות סביב אירוע תרבותי, כמו: שירה, נגינה, הרצאה וכדומה] להתרוממות הרוח בליל-שבת. ... הצעתי... שנעשה מסיבה של קבלת-שבת לילדים. זה התקבל. היינו קוראים חיבור שהילדים כתבו על סיפורי-התנ"ך, איזה קטע ספרותי. גם קטע היתולי [מבדח, שיש בו הומור] מחיי חברת הילדים. הוספנו לזה גם שירי-הארץ ושירי-שבת. כל זה נערך על יד שולחנות ערוכים עם נרות, ונמשך כחצי שעה לפני הארוחה. ואז אמרתי...: אינני מסכים שתהיה תרבות של קבלת-שבת אצל הילדים בלבד. צריך גם אצל החברים, בכדי שהילדים לא יחשבו שקבלת-שבת זה משחק ילדים ובאמת אחרי מסיבת חנוכה מוצלחת התחלנו יחד בקבלות-שבת משותפות לילדים ולחברים... וכך זה נמשך כמסורת מקומית משך שנים רבות.

(מתוך ראיון לדויד שטיינר, פורסם בילקוט השבת של מכון שיטים, עמ' 247-248)

ג. ביאליק 'עושה שבת' בדגניה | אלול תרפ"ח, 1928

לפנות ערב הוזמן [ביאליק] לבית-הספר לקבלת-שבת עם הילדים. ביאליק שוחח ושיחק עם הילדים בלבביות. הילדים הגדולים שרו משירי שבת, וגם ביאליק שר. נע משהו בלב: הרי זה ביאליק! בערב, בחדר-האוכל, השמיע חידושים [רעיונות מחדשים ואקטואליים]... אחרי-כן יצאנו החוצה מרוב חום וזיעה, התישבנו מסביב לשולחן, בשיחה על ספרות עברית. אחרי-כן הלך עם כל הקהל אל גשר הירדן.

בשבת בבוקר היה ביאליק בדגניה ב'. נתאספו מכל ישובי הסביבה. הוא הירצה על התנ"ך, התלמוד, המדרשים, האגדה... הרבה ניצוצות ניתזו בדבריו.

... בצהריים חזר אלינו לחדר ונח. כל דגניה עמדה ב"מזל-ביאליק" [כולם סבבו סביבו].

(מתוך ילקוט השבת, "דרכה של דגניה" - ביובלה, עמ' 243)

שאלות

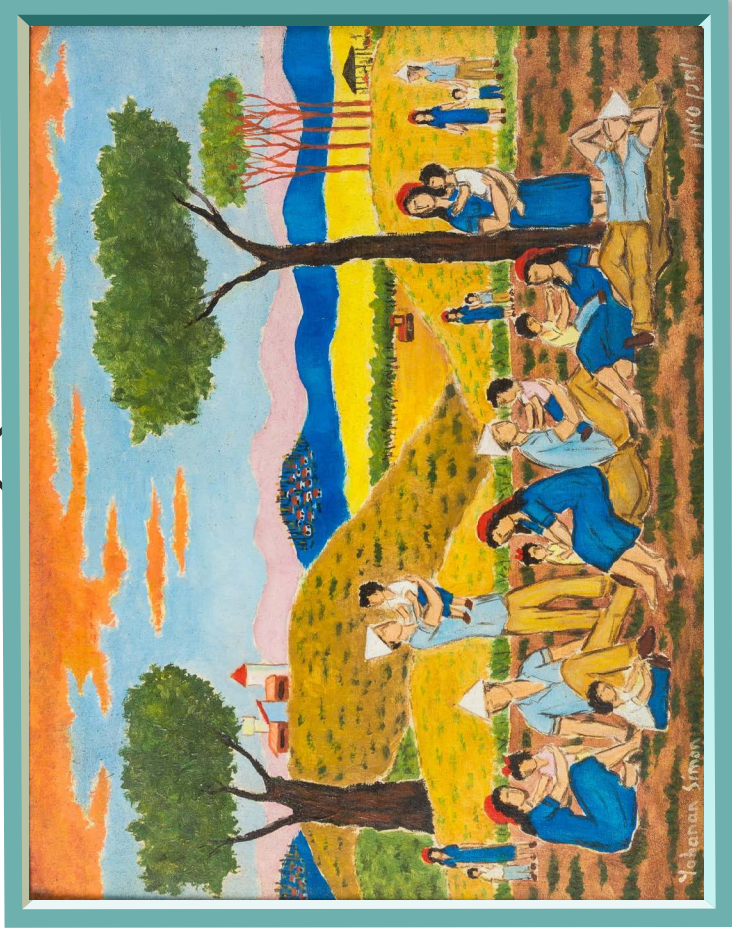
- סמנו על הקטעים מגבע ומדגניה דוגמאות מגוונות שמבטאות "עונג שבת". ?
- אילו מאפייני שבת חוזרים באופן דומה בשני הקיבוצים, דגניה וגבע? ?
- מה ניתן ללמוד על היחס של בני ובנות הקיבוצים לביאליק? במה נראה שהוא תרם להם/ן? ?

מארכיון
החגים
הקיבוצי

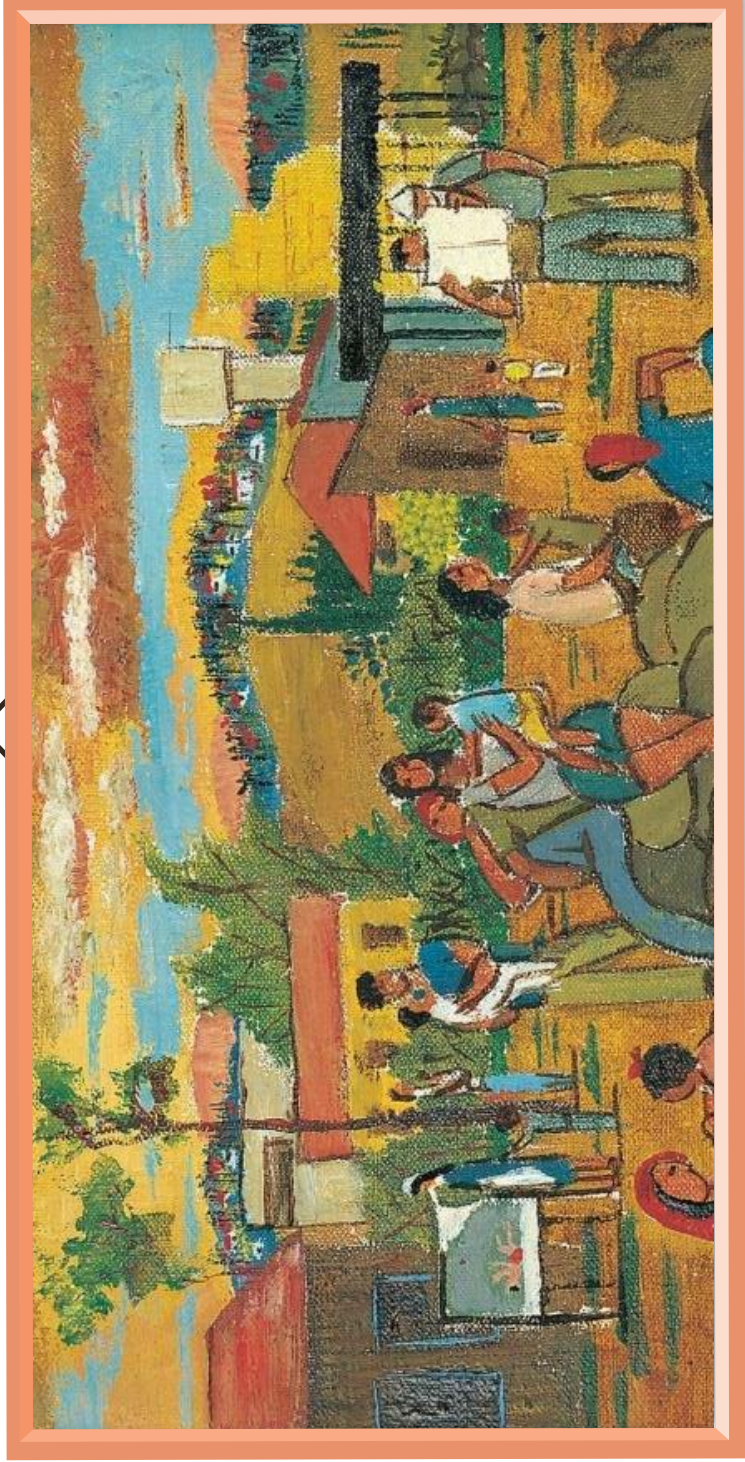

מארכיון
החגים
הקיבוצי

1 יוחנן סימון, מנוחת שבת
בקיבוץ, 1947 (באדיבות בנות
האמן: איה וניצה סימון)

2 יוחנן סימון, שבת בקיבוץ,
שנות ה-60 (באדיבות בנות
האמן: איה וניצה סימון)

3 שבת לרגלי הר גלבוע, יהושע ברנדשטטר (באדיבות המשכן לאומנות, עין-חרוד)

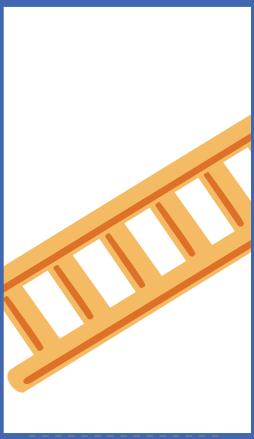

3 שבת בקיבוץ, 1943. יוחנן סימון (באדיבות בנות האמן: איה וניצה סימון)

התבוננו על הציורים וענו על השאלות הבאות:

- 3 ? חפשו בציורים את הפרטים הבאים: משפחות בבילוי משותף, בילוי בטבע, רחצה במעיין, חולצות לבנות, טיול משפחתי, קריאה בעיתון.
- 3 ? סמנו דוגמאות לבילויים משותפים וגם דוגמאות לאנשים שעונג שבת שלהם/ן אישי.
- 3 ? מה בציורים יכול לרמז לדעתכם/ן על כך שמדובר על שבת?
- 3 ? אילו צבעים בולטים בציורים? מדוע נבחרו ומה הם מסמלים ומדגישים לדעתכם/ן?
- 3 ? בקיבוצים הייתה הערכה מיוחדת לעבודה בכלל, ולעבודת הכפיים העברית בפרט. גם בזמן מנוחת שבת, יש מי שיוצאים/ות לעבודה בחקלאות כדי לשמור על משק החי ועל השדות והמטעים. אילו רמזים לכך ניתן למצוא בציורים (שימו לב גם ללבוש של האנשים)?
- 3 ? הציור האחרון (4) צויר על-ידי צייר אחר, בקיבוץ אחר, בצפון הארץ. אילו הבדלים מבחינת הסגנון ונושאי הציור אתם/ן מזהים/ות? מה בכל זאת דומה?

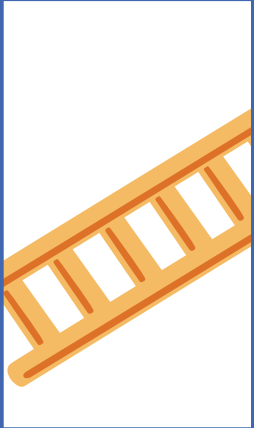
לדלת שאלה

סולמות

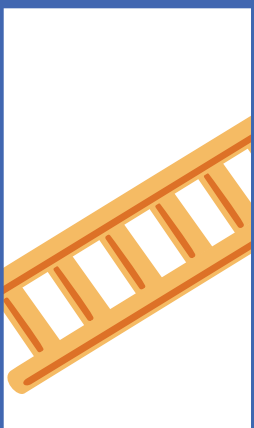
מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

סולמות

מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

סולמות

מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

חבלים

מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

חבלים

מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

חבלים

מכון שיטות
ארכיון החגים הקיבוצי

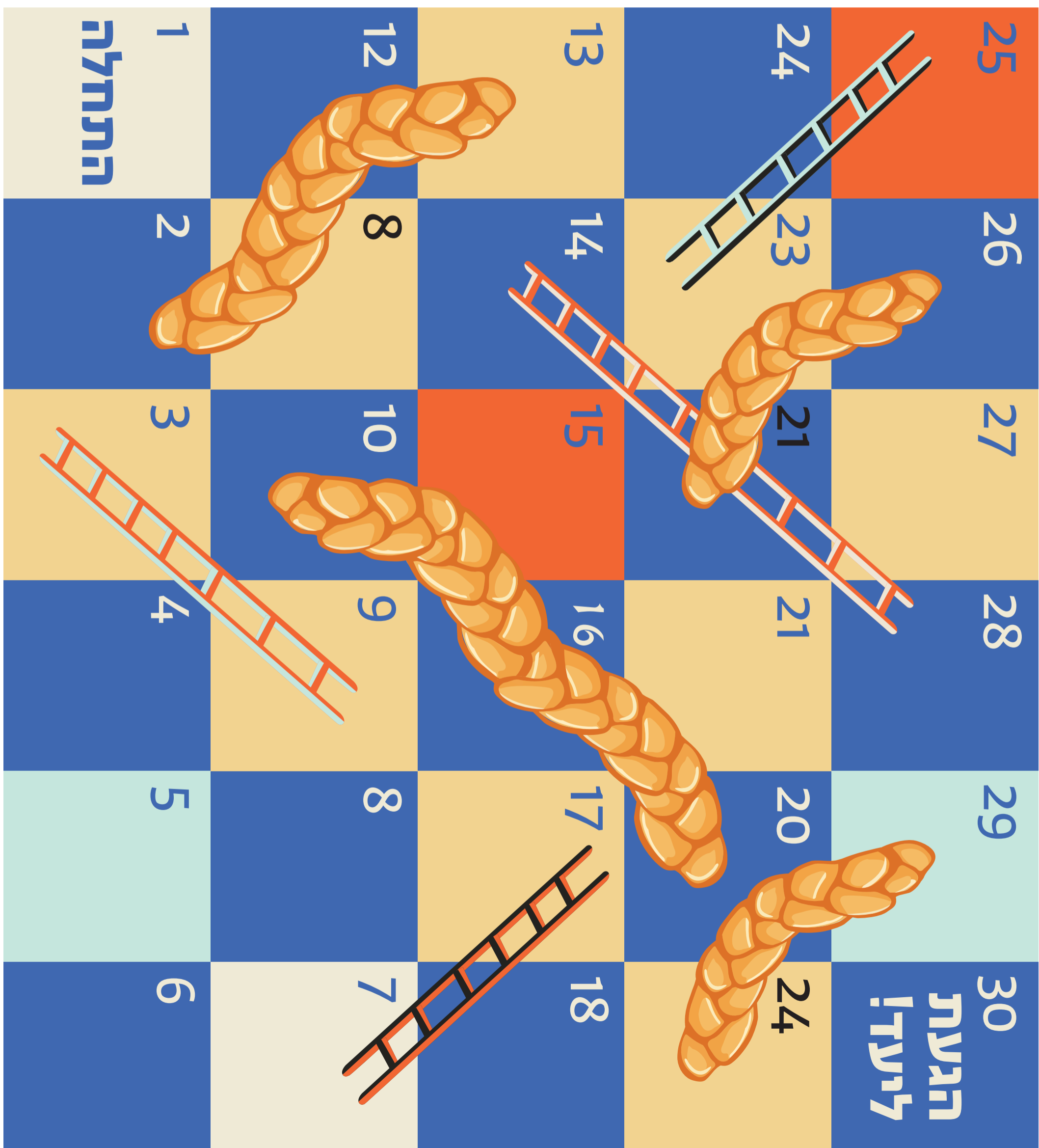
משחק סולמות וחבלים לעונג שבת של משפחת

הוראות משחק:

כל המשתתפים/ות מניחים את כלי המשחק שלהם/ן על המשבצת הראשונה בלוח.

לפי סדר ההשתתפות, כל אחד ואחת בתורם מטילים את הקובייה ומתקדמים בהתאם למספר הצעדים שיצא בקובייה. מי שיגיעו ראשונים עם כלי המשחק שלהם למשבצת האחרונה, ינצחו!

אם הצעד האחרון נתקל בתחתית סולם או בקצה של חבל, צריך לקחת קלף "סולמות" או "חבלים" בהתאמה, לקרוא ולפעול לפי הכתוב בקלף, ולהעלות או להוריד את כלי המשחק לראש הסולם או לתחתית החבל, בהתאמה.

משחק סולמות וחבלים לעונג שבת של משפחת

הוראות משחק:

כל המשתתפים/ות מניחים את כלי המשחק שלהם/ן על המשבצת הראשונה בלוח.

לפי סדר ההשתתפות, כל אחד ואחת בתורם מטילים את הקובייה ומתקדמים בהתאם למספר הצעדים שיצא בקובייה. מי שיגיעו ראשונים עם כלי המשחק שלהם למשבצת האחרונה, ינצחו!

אם הצעד האחרון נתקל בתחתית סולם או בקצה של חבל, צריך לקחת קלף "סולמות" או "חבלים" בהתאמה, לקרוא ולפעול לפי הכתוב בקלף, ולהעלות או להוריד את כלי המשחק לראש הסולם או לתחתית החבל, בהתאמה.

25						
26						
27						
28						
29						
30						
1	2	3	4	5	6	
12	8	10	9	8	7	
13	14	15	16	17	18	
24	23	21	21	20	24	
התחלה						הגיעת ליעדי!